

**РОЗДІЛ 4. КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО І КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС;
КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО І КРИМІНОЛОГІЯ;
КРИМІНАЛІСТИКА; СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА;
ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ**

УДК 343.2

DOI: 10.31732/2708-339X-2025-16-B18

**ЮРИДИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ЯК
ЕЛЕМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ ТА ЗАКОННОСТІ У
ВІЙСЬКОВІЙ СФЕРІ**

Скоморовський В.Б.,

*доктор юридичних наук, професор,
професор Університету «КРОК»
м. Київ, вул. Табірна 30-32, Україна, 03113
e-mail: SkomorovskyVB@krok.edu.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1020-2322>*

Серіков М.А.,

*здобувач ступеня вищої освіти «магістр»
Університет економіки та права «КРОК»
м. Київ, вул. Табірна, 30-32, Україна, 03113
e-mail: SierikovMA@krok.edu.ua
ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-6908-6467>*

**LEGAL LIABILITY OF MILITARY OFFICERS AS AN ELEMENT OF
ENSURING DISCIPLINE AND LEGALITY IN THE MILITARY SPHERE**

Skomorovskyi V.B.,

*Doctor of Law, Professor,
Professor of «KROK» University
Kyiv, Tabirna St., 30-32, Ukraine, 03113
e-mail: SkomorovskyVB@krok.edu.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1020-2322>*

Serikov M.A.,

*graduate of the Master's degree of
«KROK» University
Kyiv, Tabirna St., 30-32, Ukraine, 03113
e-mail: SierikovMA@krok.edu.ua
ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-6908-6467>*

Анотація. Військовослужбовці України несуть юридичну відповідальність на загальних підставах, як і всі громадяни України, але з урахуванням їхнього особливого правового статусу. Наголошується, що усі військовослужбовці, незалежно від звання чи посади, рівні перед законом. Однак із початком служби військовослужбовець разом із отриманням погонів бере на себе особливу відповідальність за захист Батьківщини та виконання військових обов'язків, що включає необхідність беззаперечного виконання поставлених завдань за будь-яких умов, навіть із ризиком для життя. Зауважується, що бути законослухняним громадянином для військовослужбовця недостатньо – він має бути прикладом у виконанні своїх обов'язків. За порушення законів і порядку проходження служби військовослужбовець зобов'язаний нести юридичну відповідальність. Відзначається, що військовослужбовці виконують обов'язки, які пов'язані з захистом держави, дотриманням дисципліни та виконанням наказів. Їхній статус визначається спеціальним законодавством, яке встановлює додаткові вимоги до їхньої поведінки. Військовослужбовці залежно від характеру вчиненого правопорушення та провини несуть з урахуванням бойово-

го імунітету, визначеного Законом України «Про оборону України» дисциплінарну, адміністративну, матеріальну, цивільно-правову та кримінальну відповідальність. Звертається увага на те, що юридична відповідальність військовослужбовців є однією з ключових складових забезпечення правопорядку та дисципліни у Збройних Силах. Сучасні виклики, такі як збройні конфлікти, міжнародні зобов'язання держави щодо дотримання стандартів гуманітарного права та необхідність зміцнення національної безпеки, вимагають чіткого правового регулювання поведінки військовослужбовців. В Україні це питання набуло особливої актуальності у зв'язку з агресією проти країни, реформуванням сектору безпеки та оборони, а також процесом адаптації національного законодавства до стандартів Європейського Союзу. Прогалини у законодавстві, колізії між нормами та труднощі їх практичного застосування потребують комплексного наукового аналізу та розробки рекомендацій щодо вдосконалення правового регулювання. Робиться висновок стосовно того, що дослідження юридичної відповідальності військовослужбовців є важливим не лише для забезпечення дисципліни у військових формуваннях, але й для загального зміцнення верховенства права та довіри до правової системи держави.

Ключові слова: військовослужбовці, відповідальність військовослужбовців, правопорушення військовослужбовців, Збройні Сили України, кримінальна відповідальність, адміністративна відповідальність, дисциплінарна відповідальність.

Формул: 0, рис.: 0, табл.: 0, бібл.: 10.

Abstract. Ukrainian military personnel bear legal responsibility on general grounds, like all citizens of Ukraine, but taking into account their special legal status. All military personnel, regardless of rank or position, are equal before the law. However, upon starting service, a military serviceman, along with receiving shoulder straps, assumes special responsibility for the defense of the Motherland and the performance of military duties, which includes the need to unquestioningly fulfill assigned tasks under any conditions, even at the risk of life. It is noted that being a law-abiding citizen is not enough for a military serviceman - he must be an example in the performance of his duties. A military serviceman is obliged to bear legal responsibility for violating laws and the procedure for passing service. It is noted that military personnel perform duties related to the defense of the state, observing discipline and executing orders. Their status is determined by special legislation, which establishes additional requirements for their behavior.

Depending on the nature of the offense committed and the degree of guilt, military personnel shall bear disciplinary, administrative, material, civil, and criminal liability in accordance with the law, taking into account the combat immunity defined by the Law of Ukraine «On the Defense of Ukraine». Attention is drawn to the fact that the legal liability of military personnel is one of the key components of ensuring law and order and discipline in the Armed Forces.

Modern challenges, such as armed conflicts, international obligations of the state to comply with humanitarian law standards, and the need to strengthen national security, require clear legal regulation of the behavior of military personnel. In Ukraine, this issue has become particularly relevant in connection with aggression against the country, reform of the security and defense sector, as well as the process of adapting national legislation to European Union standards. Gaps in legislation, conflicts between norms, and difficulties in their practical application require a comprehensive scientific analysis and development of recommendations for improving legal regulation. It is concluded that the study of the legal responsibility of military personnel is important not only for ensuring discipline in military formations but also for the general strengthening of the rule of law and trust in the legal system of the state.

Keywords: military personnel, responsibility of military personnel, offenses of military personnel, Armed Forces of Ukraine, criminal liability, administrative liability, disciplinary liability.

Formulas: 0, fig.: 0, tabl.: 0, bibl.: 10.

Постановка проблеми. Юридична відповідальність військовослужбовців – це специфічний вид державного примусу, який полягає у застосуванні до військовослужбовців санкцій, встановлених законодавством, за порушення ними норм права, що регламентують військову службу, дисципліну та поведінку. Цей вид відповідальності є частиною загальної системи юридичної відповідальності, але має свої особливості, обумовлені статусом військовослужбовців, умовами їхньої служби та специфікою виконуваних завдань.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. З даної проблематики ґрунтовними науковими дослідженнями відзначились такі вчені та юристи-практики: А. Замахін, Ю. Веселов, П. Єпринцев, О. Остапенко,

М. Ковалів, С. Єсімов, М. Моїсєєв та інші. У їхніх працях ґрунтовно розглянуті норми кримінального та адміністративного права, що встановлюють відповідальність за військові правопорушення. Проте нещодавні зміни в законодавстві України створили додаткове поле для нових досліджень.

Не вирішені раніше частини загальної проблеми. Військовослужбовці України несуть юридичну відповідальність на загальних підставах, як і всі громадяни України, але з урахуванням їхнього особливого правового статусу. Усі військовослужбовці, незалежно від звання чи посади, рівні перед законом. Із початком служби військовослужбовець разом із отриманням погонів бере на себе особливу відповідальність за захист Батьківщини та

виконання військових обов'язків, що включає необхідність беззаперечного виконання поставлених завдань за будь-яких умов, навіть із ризиком для життя.

Формулювання мети. Метою даного дослідження є комплексний аналіз теоретичних і правових засад юридичної відповідальності військовослужбовців як елементу забезпечення дисципліни та законності у військовій сфері.

Виклад основного матеріалу. Юридична відповідальність військовослужбовців спрямована на підтримку військової дисципліни, забезпечення правопорядку в Збройних Силах та захисту прав і свобод інших осіб. Вона відіграє важливу роль у системі державного управління оборонним сектором, оскільки дозволяє ефективно реагувати на порушення закону та забезпечувати належний рівень виконання військових обов'язків [4].

Особливістю цього виду відповідальності є його зв'язок із суворою регламентацією службових обов'язків та необхідністю врахування специфіки військової служби, яка вимагає чіткого підпорядкування та виконання наказів у будь-яких умовах.

Відповідальність військових має певні принципи, а саме: принцип законності – військовий може бути притягнутий до відповідальності згідно чинного законодавства, принцип індивідуальності – кожен військовослужбовець відповідає за свої дії або бездіяльність, принцип об'єктивності – має враховуватись конкретна ситуація, умови виконання службових обов'язків та особливості військової служби.

Відповідно до статті 26 Закону України «Про Статут внутрішньої служби Збройних Сил України» існують такі види юридичної відповідальності: дисциплінарна, адміністративна, матеріальна, цивільно-правова та кримінальна відповідальність, згідно із законом [5].

З урахуванням того, що війна в Україні триває вже значний час, а режим воєнного стану в нашій державі не припиняється з початку повномасштабного вторгнення, судова практика за цей час знає чимало прикладів розгляду таких правопорушень [6, с. 51].

Одним із видів відповідальності є дисциплінарна відповідальність як вид юридичної відповідальності, що полягає в обов'язку від-

повідати перед законодавцем за дисциплінарний проступок і зазнавати дисциплінарних санкцій, передбачених законодавством про працю. Законність дисциплінарної відповідальності полягає насамперед у тому, що вона, по-перше, застосовується тільки за дисциплінарні проступки; по-друге, її можуть застосовувати лише посадові особи (командир), які наділені дисциплінарною владою; по-третє, дисциплінарні стягнення застосовуються з дотриманням строків давності та встановлення порядку накладення стягнень; по-четверте, за одне дисциплінарне порушення може бути накладено лише одне стягнення [10].

Адміністративна відповідальність – вид юридичної відповідальності громадян за вчинені ними адміністративні правопорушення [2, с. 9].

Цивільно-правова відповідальність являє собою одну із форм державного примусу, пов'язана з застосуванням санкцій майнового характеру спрямованих на відновлення порушених прав і стимулювання нормальних ринкових відносин і полягає в стягненні неустойки, штрафу або пені.

Цивільно-правова відповідальність військовослужбовців, військових частин, з'єднань поділяється на: договірну і позадоговірну. Договірна відповідальність настає в разі порушення договору найму, піднайму, поставки. Позадоговірна відповідальність настає у випадках вчинення шкоди чужому здоров'ю або майну військовослужбовцем, військовою частиною, коли між заподіювачем шкоди і потерпілим цивільно-правового договору не було.

Цивільно-правова відповідальність військовослужбовців настає лише за наявності певних умов:

- вини;
- протиправності дії чи бездіяльності;
- наявності майнової шкоди;
- причинного зв'язку між протиправною дією і шкодою [3].

Кримінальна відповідальність – це вид юридичної відповідальності, суть якої полягає в застосуванні судом від імені держави до особи, що вчинила злочин державного примусу в формі покарання. Кримінальна відповідальність виражає офіційну оцінку поведінки особи як злочину, а її самої як злочинця. Підставою для настання кримінальної відповідальності є

наявність складу злочину [10].

Всі обставини, що можуть впливати на визначення міри відповідальності можна розділити на дві групи: обставини, які її виключають; обставини, які кримінальну відповідальність обтяжують або пом'якшують.

До обставин, які виключають кримінальну відповідальність відноситься необхідна оборона, крайня необхідність та відмова від доведення злочину до кінця.

До обставин, які обтяжують кримінальну відповідальність, відноситься скоєння злочину особою, яка раніше вже скоїла злочин, скоєння злочину групою, скоєння злочину в корисливих цілях та з інших мотивів, залучення неповнолітніх до скоєння злочину, скоєння злочину з особливою жорстокістю, чи знущання над потерпілим, скоєння злочину особою, яка перебувала в стані алкогольного чи наркотичного сп'яніння та деякі інші [1].

Місце юридичної відповідальності військовослужбовців у системі правовідносин є важливим аспектом військового права, що визначає особливий порядок застосування правових норм до осіб, які перебувають на військовій службі. Юридична відповідальність військовослужбовців охоплює різні види правовідносин і взаємодіє з кількома іншими галузями права, такими як кримінальне, адміністративне, трудове та міжнародне право [8, с. 200-201].

Відповідальність військовослужбовців передбачає особливу процедуру розгляду правопорушень. Наприклад, дисциплінарна відповідальність зазвичай розглядається через військові командування або спеціальні органи, тоді як кримінальні справи стосуються судів загальної юрисдикції. Це створює певний баланс між забезпеченням дисципліни в армії та правами військовослужбовців.

Військовослужбовці також можуть підлягати міжнародній відповідальності, особливо у випадку порушення норм міжнародного гуманітарного права, таких як закони війни. Це може включати участь у міжнародних судових процесах, як-от судовий процес в Міжнародному кримінальному суді за військові злочини [7].

Військовослужбовці підлягають специфічним правилам юридичної відповідальності, які враховують особливості їх служби та виконання обов'язків. Військові правовід-

носини в більшості своїй мають публічний характер, оскільки вони спрямовані на забезпечення обороноздатності держави і дотримання дисципліни в армії. У цьому контексті відповідальність військовослужбовців є складовою частиною загальної правової системи, проте вона має свої особливості, зокрема щодо дисципліни, виконання наказів та військових зобов'язань.

Важливим аспектом є забезпечення балансу між суворістю відповідальності та дотриманням прав військовослужбовців, адже перевищення повноважень або надмірні покарання можуть негативно вплинути на моральний стан особового складу. Удосконалення законодавчої бази, запровадження належної профілактики правопорушень та виховання високої правової культури у військових є невід'ємними умовами підвищення ефективності юридичної відповідальності у цій сфері.

У контексті сучасних викликів, таких як агресія з боку інших держав, терористичні загрози та необхідність швидкого реагування на надзвичайні ситуації, юридична відповідальність військових набуває ще більшого значення. Це зумовлює необхідність детального врегулювання особливостей застосування норм відповідальності до військовослужбовців, з урахуванням їхніх специфічних обов'язків та умов несення служби.

Крім того, важливим завданням залишається гармонізація національного законодавства із міжнародними стандартами, зокрема у сфері прав людини, з метою забезпечення прав військовослужбовців, навіть у складних умовах воєнного стану. Це включає дотримання принципів пропорційності покарання, рівності перед законом та гарантій справедливого судового розгляду.

Зазначимо, що юридична відповідальність військовослужбовців є не лише механізмом примусу, але й інструментом утвердження правової культури у військовому середовищі. Вона має бути спрямована на попередження правопорушень, підтримання дисципліни та правопорядку, а також на збереження довіри суспільства до збройних сил як до захисника національних інтересів і безпеки.

Висновки. Юридична відповідальність військовослужбовців є важливим елементом забезпечення дисципліни та законності у вій-

ськовій сфері. Її особливості визначаються специфікою військової служби, що вимагає підвищеного рівня організованості, підпорядкованості, а також швидкого реагування на обставини, які часто пов'язані із захистом на-

ціональної безпеки. Ефективне застосування норм юридичної відповідальності сприяє зміцненню обороноздатності держави, збереженню громадського порядку та правопорядку в умовах мирного часу і воєнного стану.

Література:

1. Кримінальний кодекс України: Кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25-26. Ст. 131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 05.01.2025).
2. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Кодекс України від 07.12.1984 р. № 8073-X: станом на 14 жовт. 2023 р., URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (дата звернення: 05.01.2025).
3. Цивільний кодекс України: Кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV: станом на 03.09.2024. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2003, №№ 40-44. Ст.356, URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 05.01.2025).
4. Закон України «Про Дисциплінарний статут Збройних Сил України»: Закон України від 24.03.1999 р. № 551-XIV: станом на 09.08.2024 р., URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/551-14#Text> (дата звернення: 05.01.2025).
5. Закон України «Про Статут внутрішньої служби Збройних Сил України», від 24.03.1999р. № 548-XIV: станом на 04.05.2024. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 1999, № 22-23, ст.194, URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/548-14> (дата звернення: 05.01.2025).
6. Веселов М. Ю., Єпринцев П. С. Відповідальність військовослужбовців за самовільне залишення військової частини або місця служби в умовах воєнного стану: окрема думка щодо новел у законодавстві. *Вісник ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка*. 2023. Вип. 1 (101). С. 48-61.
7. Міжнародний кримінальний суд, URL: <https://netherlands.mfa.gov.ua/spivrobotnictvo/spivrobotnictvo-z-mizhnarodnimi-organizacijami/mizhnarodnij-kriminalnij-sud> (дата звернення: 05.01.2025).
8. Моїсєєв М. Адміністративна відповідальність військовослужбовців за недбале ставлення до військової служби. *Юридичний вісник*. 2024. № 3. С. 198-204.
9. Адміністративне право України (загальна частина): навч. посіб. / [Остапенко О. І. Ковалів М. В., Єсімов С. С. та ін.]; [Вид. 2-е, доп.] Львів: СПОЛОМ, 2021. 616 с.
10. Юридична відповідальність військовослужбовців. Національний університет оборони України, кафедра підготовки офіцерів запасу. URL: <https://studfile.net/preview/7197572/> (дата звернення: 05.01.2025).

References:

1. Verkhovna Rada of Ukraine. (2001). Criminal Code of Ukraine No. 2341-III, April 5, 2001. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy, (25-26), Art. 131. Retrieved December 5, 2025, from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
2. Verkhovna Rada of Ukraine. (1984). Code of Ukraine on Administrative Offenses No. 8073-X, December 7, 1984 (as of October 14, 2023). Retrieved December 5, 2025, from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>
3. Verkhovna Rada of Ukraine. (2003). Civil Code of Ukraine No. 435-IV, January 16, 2003 (as of September 3, 2024). Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy, (40-44), Art. 356. Retrieved December 5, 2025, from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
4. Verkhovna Rada of Ukraine. (1999). Law of Ukraine «On the Disciplinary Statute of the Armed Forces of Ukraine» No. 551-XIV, March 24, 1999 (as of August 9, 2024). Retrieved December 5, 2025, from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/551-14#Text>
5. Verkhovna Rada of Ukraine. (1999). Law of Ukraine «On the Statute of Internal Service of the Armed Forces of Ukraine» No. 548-XIV, March 24, 1999 (as of May 4, 2025). Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy, (22-23), Art. 194. Retrieved December 5, 2024, from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/548-14>
6. Veselov, M. Y., & Yeprintsev, P. S. (2023). Responsibility of military personnel for unauthorized leaving of a military unit or place of service under martial law: A special opinion on legislative novelties. Bulletin of LDUVS named after E. O. Didorenko, (1)101, 48-61.
7. International Criminal Court. (n.d.). Retrieved December 5, 2025, from <https://netherlands.mfa.gov.ua/spivrobotnictvo/spivrobotnictvo-z-mizhnarodnimi-organizacijami/mizhnarodnij-kriminalnij-sud>
8. Moiseyev, M. (2024). Administrative responsibility of military personnel for negligent attitude towards military service. Legal Bulletin, (3), 198-204.
9. Ostapenko, O. I., Kovaliv, M. V., Yesimov, S. S., et al. (2021). Administrative law of Ukraine (general part): Textbook (2nd ed.). Lviv: Spolom.
10. Legal responsibility of military personnel. (n.d.). National Defense University of Ukraine, Department of Reserve Officer Training. Retrieved December 5, 2025, from <https://studfile.net/preview/7197572/>

Стаття надійшла до друку 10 січня 2025 року